

③. 1. 1. 11:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՀՈՒՆՉԻՆ ՏԵՐԱԽՈՒԹԻՒՆԸ.

Մարդ մը թուրով ինձի կը զարնէ, ու զիս կը վերաւորէ: Գիցուք թէ վերջը դարմանեալու և պատեալու տեղը՝ զանիկայ ամէն մարդոց ցուցնենմ, և պատելէս ետքն ալ ստեպ ստեպ կապը քակենմ, վերելին խորովթիւնը աչքէսն ցընենմ, և գէշըննելով ան վեճակին հասնի մինչև որ աղէկ մը բորբոքի, ու առողջութիւնս մնաստի: • Դ՛կ զիս յիմար պիտի չկոչէ: Արդ այսպիսի յիմար է այն մարդը՝ որ իրեն եղած յոգերիկ մնասնեալուն, անարգանքներուն, կամ բարկութեան շարժող դէպքերուն վրայ այնքան կը խորհի՝ որ միաբը կը գրգռուի և կը բորբոքի: Ո՛րքան աղէկ էր վերջը ծախիկ կապել, և բնաւ մէջ մէն ալ վրան չնայի:

ԱՄԵՆ ԱՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԽՈՍՏՄՈՒՆՔ ՄԸ

Մինչև անգամ վերջին պատերազմ-

Միով ըսանիւ . կայ նշանաւոր Քրիս-

Գայլին գետին քով: Նաևակը արդարև խիստ գեղեցիկ էր. դուռեն կանանչ ներկուած և կղերքը սև: Նշկայն շըղ- թայով մը գետեղեբքին կապուած էր: ամուր մը, և անանկ մը մտեցած-կից կեցած էր եղեբքին ուր կը կարծուէր թէ միայն մէկ կեռ ուլ բռնուած է, քանզի շղթան ջուրին տակն իջած ըլլալուն չէր երևնար: «Ո՛հ, ո՛րչափ կ'ուզեմ որ այս նաւակին մէջ մտնէի», ըստ փոբքիկ Օհանէսը: «Կ'չ, ստիկայ փորելուս անհաղադանդ թիւն կ'ըլ- Լայ. և գիտես որ Ղաուած մեզ կը տեննէ՛ թէպէտև հայրը չտանէր», պա- տուսխան տուաւ քոյրը: «Չէ, ես հօրս անհաղադնդ պիտի չըլլամ, քանզի մէ- ջը պիտի չմտնեմ, հապա միայն եղեր- քը պիտի նստիմ ու ոտքերս նաւակին մէջ կախեմ»: Ընմիտ տղան՝ շատ ու-

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԻՏԱԼԻԱ. Ֆրիորենցայէն գրուած նամակէ մը քաղաքացի մըն է աս հատուածը, որ մանրամասնաբար հետեւեալ տեղեկութիւնը կու տայ թէ՛ առհասարակ երկրին մէջ՝ և թէ՛ այն քաղաքին մէջ Վրիստոսի հօտին վեճակին վրայով: Վրահաններուն և քաղաքական դատաւորներուն ձեռքով եղած հալածանքը չկրցաւ խափանել Լեւոնարանին բարեկամներուն եռանդուն և քաջ ջանքերը: Պարագ սեղը դատաստանական վճիռով պարտաւորեցին Վրիստոսին իր իր բնիկ երկիրը թողու երթայ. պարագ սեղը բանտը դրին Մատիան և ուրիշները՝ Վրիստոսեանի ճշմարտութեան յարեկուն համար. քանզի Տերովը օրինութեամբը տակաւին յառաջ կ'երթայ Լեւոնարանականութիւնը:

Ֆրիորենցայէն գրուած նամակը կ'ըսէ թէ՛. «Սուրբ Վրիստոս տակաւին առջեւ պէս կը տարածուի, և հիմա առջեւն ալ աւելի: Ընծաքանացիները որոնք ընդունեցին Լեւոնարանը, իրենց բարեկամներուն և ազգականներուն մէջ կը քարոզեն. և իրաւացի պատճառներ ունին՝ հաւատարմութիւն, որ ուրիշ շատեր ալ կան որ նոյն զգացմունքն ու խորհուրդը ունեն: Պէտք է չմոռնանք որ՝ անցեալ քանի մը տարիները (Վրիստոսի մէջ 8000 հասորդին աւելի խաղաղութիւն լեզուաւ Լատուաւաշունչ առնուեցաւ, և օգտակար ալ եղաւ»:

Կորահաւանները իրենց մէջ տեսակ մը կարգադրութիւն ըրին: Ընտրեցին եօթը կամ ութը երէցներ որ հոգ տանին կրօնական հրահանգութիւն տալու և պաշտօն կատարելու տեղերուն: Ըստ եղբայրները փորձուած մարդիկ են, որ մարդկային իշխանութեան վախով Լատուաշ խօսքէն ետ չեն կենար: Ըստնք տարածայնութիւն չհասնելու համար՝ միշտ մէկ տեղ մը չեն հաւքուիր, այլ երբեմն մէկ տեղ մը՝ երբեմն ուրիշ տեղ մը: Ըստ ժողովներուն գաղտնիքը մինչև վերջի վայրկեանը ժողովները տեղը ուր ըլլալը չեն իմանար, որ չըլլայ թէ կառավարութիւնը իմանայ տեղերին: Ըստ նախագահութիւնները անհրաժեշտ են. քանզի տակաւին կրօնական խտրութիւն կայ երկրին մէջ, ու թէ որ նորահաւատ եղողի մը խորթութիւնները պաշտամունքի գրեթե նուրբ իմացուելու որ ըլլայ, սաստիկ պատժոյ տակ կ'իյնայ:

Իմ նամակներու մէջ շատ անգամ խօսեցայ՝ Սարտենիայի նահանգներուն մէջ հաւատոյ յառաջագիտութեան վրայ. և հիմա նորէն այն բաները ալ կրկնել հարկ չէ. բայց միայն քանի մը իրողութիւններ պիտի յիշեմ: Կառավարութեան անգամներուն և Պատգամաւորաց ժողովներուն մեծ մասին մէջ ճշմարտապէս ազատամտութիւն մը մտած է: Կոր օրէնքներ հրատարակած են. որոնք թէև բոլորովին ալ մերժած չեն, գոնէ ըստ բաւականին թեթեւեղացած են պատժոյ Օրինագրին մէջն այն մասերը, որոնք իրենց եկեղեցիէն բաժնուողներուն համար դրուած էին:

Երբունական իշխանութիւնը խափանեց այն անագորոյն վճիռը՝ որ քանի մը ստորին կարգէ դատաւորներու ձեռքով եղած էին: Ոչ փիւսման թէ՛ մէջ, ու ոչ Սաւոյայի մէջ՝ բայց ի քանի մը բայցառութիւններէ, Սուրբ Վրիստոս տարածութիւնը այլ ևս չարգելուիր: Կրօնական ժողովները հասարակաց զօրութեամբ կը պաշտպանուի ընդհանրապէս: Եւրոպականներն ու քահանաները այս թղթաւորութիւնը տեսնելով՝ սկսան աղաղակել թէ ամէն բան կոր-

սուեցաւ. թէ անսպասելի-ութեամբ կը տիրէ կառավարութեան խորհրդոյ ժողովներուն մէջ. թէ դիմադրող դաւաճանութիւն մը սպառնալիք կ'ընէ բոլոր կրօնքը կործանելու. թէ Լատուաշ անսպասելի պարտ-հաւանք պիտի խրկէ իրենց երկրին վրայ և և:

Թուրքիացի անուանի մատենագիր մը Պ. Վէլլէն Լալէրայան, Յունիս ամէն հետէ մէկ նոր Օրագիր մը հրատարակեց՝ որուն անունն է Լայոն Լեւոնարան:

Ըստ Օրագրին վրայ՝ ընթերցողաց քիչ մը գաղափար տալու համար հետեւեալ հատուածը կ'առնեմ՝ հրատարակիչին յառաջաբանութենէն: «Օրինակ ըլլալ Լատուաշ որ տասնեկներորդ դարէն սկսեցաւ իր անուանի մատենագիր մը կը փափաքէ ազատ, անկախ և փառաւոր ըլլալ: Ըստ աղէի բան. ազատութիւն, անկախութիւն և փառք են մարդոց իրօք փափաքելի բաները. . . . Բայց այս իրաւունքները ի գործ չկրնան դրուիլ առանց պարտականութիւններու կատարմանը. և մեր առաջին պարտքն է Լատուաշ Լատուաշ առջեւ խոնարհել երկրպագութիւն ընել, և Յիսուս Վրիստոսով Լորոնայի: Վրահանութեամբ կը յուսանք որ շուտով Լատուաշ հիթանոսութեան աւերակին վրայ Վրիստոս պիտի թաղաւորէ. Վրիստոս՝ խղճմանքները ազատ ընողը, սրտերը շնորհակցողը պիտի թաղաւորէ ճշմարտութեան յաղթութիւնը հռչակելով: Ըստ հաստատ հաւատքովն է որ աս Օրագիրը կը հրատարակեց, որ ոչ Լեւոնարան է, ոչ Բրոթէսթանդական, ոչ Վալտենցիան, այլ Լատուաշ է, և Լատուաշ շնորհքով, Վրիստոսեան է: Ըստ Օրագրի շատ սիրելի եղած է բարեպաշտ անձանց:

«Կապիտէն Թոմասից մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ Լորոնայի Օրագրի մը: «Կրօնական բաները բոլորովին խաղաղ վեճակի մը մէջ չեն, որովհետեւ մէկ մեծ անմիաբանութիւն մը կայ Վեհափառ Թաղաւորին ու Ղիզիկութիւններուն մէջը, և արդէն սոսկ շուրջէ մը աւելի ձայն կայ դուրսը թէ ասոնք քիչ ատենէն պիտի հարկադրին աս տեղութիւնէն դուրս ելլելու: Լորոնայ վրայով եղած մանրամասն տեղեկութիւնները՝ որչափ որ կարող ըլլամ ժողովուրդը, ուրիշ նամակով մը ձեռք կը հաղորդեմ. բայց իրօք անմիաբանութիւն մը ըլլալուն վրայ բնաւ տարակոյս ընել չուզեմ: Ոչ ալ անանկ կարծելու է թէ սոսկ անցեալ աշունին պատահած հին գործն է: Կոր ի նորոյ բաներ պատահեցան, և նոր հարուածներ դարձին: Վերը անհրաժեշտութիւն ըրած հետեւեալ ժողովուրդին մեծ մասին կողմանէ սիրով պիտի ընդունուի. որ թէ և եղական բան մըն ալ երեւայ, բայց շատաւ աս է որ՝ եկեղեցականները ասոնց մեծ մասին հետ մէկ տեղ Ղիզիկութիւններուն գէմ՝ ատեղութիւն մը ունին»:

Եւրոպական Լատուաշ Լատուաշ ժողովուրդը հիմա քրիստոնէական կրօնքը կը դաւանին. թէպէտ և ինչպէս որ ուրիշ երկրներուն մէջ՝ անանկ ալ հոս կը կարծուի թէ ամենքն ալ ճշմարիտ և անկեղծ Վրիստոսեան չեն: Բայց բարեպաշտ անձներ գտնուելն ալ շատ յայտնի է, և ասոր հաստատութիւն տալու բաւական են հետեւեալ պատմութիւնները:

Մէկ կին մը՝ որ տարիներով կանոնաւոր կերպով ներկայ գտնուեցաւ ը-

նորհաց միջոցներուն, և իր Լատուաշ հետ քաղեց խոնարհութեամբ, մահուան դուռը հասած ատենը ասանկ յայտնեց իր սրտին խորին զգացումը. «Իմ մեղքերս ատելի են, բայց իմ մեղանշական բնութիւնս մարմնոյս հետ մէկ տեղ պիտի ձգեմ. անկախ ինծի հետ չպիտի առնեմ. ան բոլոր վար ձգեմ պիտի, և Վրիստոսի պիտի թաղեմ՝ առանց ան ծանրութեան»:

Ուրիշ օրինակ մըն ալ կ'ընտրենք հոս մէջ բերելու: Օր մարդուն մէկը ծերական ատենն ընտելով կը տանջուէր, և որուն խորը ինկած աչուրները և նեղութիւն տուող հաղթ մահուան շատ հեռու չըլլալը կ'իմացնէր: «Չեմքս դէպ ի իրեն երկընցուցի», կը գրէ քարոզիչն մէկը, «որ իր ձեռքը թօթովեմ: Ինքը ձեռքս ամուր մը սըլմեց իր երկու ափին մէջը, ու տասը բողբոջի չափ անանկ բռնեց ու նոյն միջոցին ինծի հետ կը խօսէր. և քանի հեղ որ իր հոգեւոյն վրայ Վրիստոսի ունեցած սէրը կը յիշէր, ալ աւելի ամուր կը սկսէր: Հատ շինութիւն տուող տեսարան մըն էր ասոր քով նստալին ու ըսածները մտի ընել: Ըսել բերան ձայնը ամուր չկրնալ հանելուն հազիւ թէ ինչ ըսելը կը հասկնայի. բայց հետզհետէ ուժ անելով՝ վերջապէս համարձակ խօսակցութիւն ընելու կարող եղաւ: Թեւեղութեամբ նայելով՝ ըսաւ. «Թէպէտ աս մեր դուռի մարդը կ'ապականի, սակայն մեր ներքի մարդը օրէ օր կը նորոգուի: Ըստ քաջած հիւանդութիւնս ուցաւ շատ քիչ բան է՝ ինծի արժանի եղած պատիժին հետ բաղդատելով: Վրիստոսի սիրոյն ճիշտութիւնը մեծ է, մեծ է, մեծ է: Իմ մեղքերուս համար քաղութիւն ըրաւ. ինծի համար ամէն բան ըրաւ: Իր սկսած գործը անկատար չպիտի ձգէ. պիտի կատարէ, և զիս իրեն պիտի առնէ»:

Ուրիշ մէկ մը որ վարժապետ մըն էր՝ մահուան ատենը ըսաւ. «Իմ սիրտս մեղք չէ, բայց լոյս է»: «Լոյս բան է քեզի ուրախութիւն տուողը», իրեն հարցունեցաւ: «Ընէ որ Վրիստոս իմ մեղքերուս համար մեռաւ: Երբոր մեր երկրացիները առողջ վեճակի մէջ են, իրենց խելքը միտքը աս աշխարհիս հարստութեանցը վրայ է. անոնք ձի կ'ուզեն, նաւ, ջաղացք: Երբ որ մէկը մեռնելու վրայ է՝ ինչպէս որ ես, կը գտնէ թէ ձի, նաւ ու ջաղացքը արժէք մը չունին. բնաւ ուրիշ մէկ բան մը չկրնար զինքը գոհ ընել, այլ միայն փառաց պապ մը»: Ըստ մարդը՝ երբոր իր բարեկամները քովն եկան հրաժարական վերջին ողջոյնը տալու, ամէն մեկուն զատ զատ խրատ տալէն չհաղաքեցաւ և անոնց կ'ըսէր: «Հաւատքի մէջ հաստատ կեցեք: Ես ձեր մէջէն պիտի ելեմ, ու Յիսուսի քով պիտի երթեմ: Յոյսերիդ միայն Լորոնայ վրայ դրեք: Յիսուսի անունէն զատ ուրիշ անուն մը չկայ»: Վարժապետներէն ոմանք հոգեմայրեաց ութերորդ դուռէն քանի մը տուն կարգացին: Ինքը ըսաւ թէ՛. «Ինչպէս անուշ կու գայ ագ ձայնը. Գատապարտութիւն չկայ. որովհետեւ Վրիստոս իր վրան առաւ բոլոր մեղք տրուելու արժանի եղած անէծքները»:

Լեւոնարանի քարոզիչներուն ալ խտրութեանցը վրայ եղած Լատուաշ օրինութեամբ՝ Կոր Օրինատայի մէջն փոփոխութիւնը ակնհայտաւ հաւատարիմ անձ մը հետեւեալ կերպով կ'ստորագրէ:

Կոր Օրինատան բոլորովին փոխուած երկիր մըն է. թէպէտ և յաղթութիւն շատ դժուարութիւններ կայ տակաւին: Հիմնական վեճակը շատ քաջակերպաւ է, մասնաւորապէս իմ աս կողմերը առաջին անգամ 1834 ին վերջերը այցե-

լութիւն ըրած ատենիս հետ բաղդատելով: Ընտանը նկարագրական կերպով բառ առ բառ ճշմարիտ էր հոգեմայրեաց Կորին 10-18 համարներուն մէջ ստորագրուածը: «Լատուաշ փնտռող մը չկար. չէ, անկ հետ մըն ալ չկար բոլոր երկրին մէջ. բայց անոնց ոտքերը շուտ էր արիւն թափելու. կործանում և թշուառութիւն կար իրենց ճամբաներուն մէջը»: Հիմա ընդհանրապէս Լեւոնարանը կ'ընդունին: Ըստ 11343 հաղորդական անդամի չափ կան կողմին զանազան կողմեր. և հին Ժամանակուան պէս՝ իրար սպաննելու և սպաննուածներուն մարմինը ուտելու համար բոլոր ունեցածին զինք, վառօթ և գնդակի ծախք ընենուն տեղը՝ եկեղեցի չենելու և ուրիշ մարգարաւական և բարեպաշտական գործքերու համար իրենց ստացուածքը յօժարութեամբ կու տան: Կամապէս իրենց ջաղացքները՝ արօրները՝ սայլերը՝ ձիերը՝ ցորենի արտերը՝ և ծառնոցները յայտնի կը ցուցնեն թէ հիթանոսական բարբարոսութենէն ինչպէս շուտ Վրիստոնէական քաղաքակրթութեան փոխուեցան:

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆ. Ըստ մօտեւ Վարդգէսի մէկը Պրահային մեկուն և մէկ ուրիշ կրթեալ հիթանոսի մը հետ կ'ըսէ՝ նական բաներու վրայով խել մը խօսքեր ընելէն ետեւ ասոնք ալ հարցուց թէ՛. «Կուրք պաշտելուն, մեղքի համար զոհեր ընելուն և ծանր ապաշխարանքներ քաշելուն մէջ մէկ հասկո՞ւնիմք մը կը գտնա՞ք»: Ըսին թէ՛ Չէ: Ինքը բացատրեց խաչին միջոցով և զած մեծ փրկութեան ինչ ըլլալը. և ըսաւ թէ՛ որչափ շատ հանգստութիւն պիտի վայելն անկէ՛ թէ որ միայն Վրիստոսը ընդունին, և անոր ինչ ըլլալը հասկնան: Պրահային ըսաւ. «Լեւոնարան, աղէկ. ձեր կրօնքը բոլոր աս երկրի պիտի լեցնէ. ամէն կողմ կը տարածի հիմա, և վերջապէս ամենուն վրայ յաղթող պիտի ըլլայ»: Ըստ խօսքերը իրենց մէջ շատ սովորական եղած բան մըն է հիմա: Լատուաշ տար որ աս երկու հոգիներն ալ սրտանց ճշմարտութիւնը փնտռելով՝ իրենց հոգիներն հանգստը գտնային:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Բրոթէսթանդից Լատուաշի պարագային:

ՊՕԼԻՍ. Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 2 ժամ առաջ՝ քարոզ Տալիկերէն լեզուաւ. կէս օրէն 1 ½ ժամ ետք՝ քարոզ Հայերէն լեզուաւ:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 5 ժամ առաջ՝ աղօթքի ժողովը:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 1 ½ ժամ առաջ՝ քարոզ Հայերէն:

ԲԵԼԵ. Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 1 ½ ժամ առաջ՝ քարոզ Լեւոնարանի. կէս օրէն 2 ժամ ետք՝ քարոզ Հայերէն:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 5 ժամ առաջ՝ աղօթքի ժողովը:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 1 ½ ժամ առաջ՝ քարոզ Հայերէն:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 2 ժամ առաջ՝ քարոզ Հայերէն. կէս օրէն 2 ժամ ետք՝ քարոզ Հայերէն:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 8 ժամ ետք՝ քարոզ Հայերէն կամ Տալիկերէն:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 2 ½ ժամ առաջ՝ քարոզ Հայերէն. կէս օրէն 1 ժամ առաջ՝ քարոզ Լեւոնարանի. կէս օրէն 2 ½ ժամ ետք՝ քարոզ Հայերէն:

Լեւոնարանի օրէնք կէս օրէն 7 ժամ առաջ՝ աղօթքի ժողովը:

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ Ա. Գ. ՉԸՐՉԻԼԻ